



# Вісник

## КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

№ 1

БЕРЕЗЕНЬ

2006

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЙНА ГАЗЕТА

### НОВИНИ

## Наші вітання

3 нагоди річниці підтвердження



всеукраїнським референдумом Акту проголошення Незалежності України 1 грудня 1991 року, Президент України нагородив ряд закарпатців за вагомі

досягнення у праці та заслуги у соціально-економічному, науковому і культурному розвитку Української держави.

Почесне звання "Заслужений природоохоронець України" присвоєно Гамору Федору Дмитровичу директору Карпатського біосферного заповідника.

Щиро вітаємо нашого керівника, доктора біологічних наук, професора, академіка Української екологічної академії наук з 55-річчям, яке святкує 28 березня, та з високою державною нагородою. Бажаємо міцного здоров'я, всіляких гараздів, успіхів у збереженні унікальних екосистем і сталого розвитку краю.

*Колектив Карпатського біосферного заповідника*



Європа починає готуватися до зустрічі Міністрів навколишнього середовища в Белграді 2007 рік. Фахівці обговорюють формат основної доповіді. Представники ЄЕА розповсюдили доповідну записку "Белградська доповідь 2007 року: проект змісту"



З часу підписання Закону України «Про Загальнодержавну програму формування Національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» минуло п'ять років. Загальнодержавна програма розроблена для подальшого розвитку та вдосконалення екологічного законодавства України.

## Слово до читачів

Дорогі друзі!

Ви тримаете в руках перший номер регіональної екологічної газети "Вісник Карпатського біосферного заповідника". Метою і предметом видання є оперативне інформування громадськості про екологічну ситуацію в краї, наукову, еколого-освітню діяльність, пропаганду наукових досліджень, поширення досвіду Карпатського біосферного заповідника як модельної науково-дослідної установи міжнародного значення у сталому розвитку регіону.

Ми довго думали, чи варто розпочати ще одне видання, щоб словом дійти до розуму і серця кожного, хто знайшов прихисток і щастя на цій чарівній, добрій і благодатній землі. Адже заповідник 10 років видає всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал "Зелені Карпати", який знайшов шанувальників у широких колах науковців, письменників, природоохоронців, школярів, широкого загалу населення Срібної Землі.

Ми живемо у Центрі Європи, у нас великі природні, культурні, історичні багатства, яких немає ніде у світі. Під охороною Карпатського біосферного заповідника знаходяться екосистеми, які віднесені до найцінніших на нашій планеті. У заповіднику представлений весь

комплекс висотної зональності Українських Карпат від передгірних дібров до альпійських лук. Майже 90% території заповідника вкрито лісами, близько 5% займають лучні ценози. Тут найкраще збережені екосистеми, які є схованкою для багатьох рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин. А чи ми можемо бути байдужими, нехтувати цим неоціненим скарбом, даним Богом і природою цьому унікальному краю?

Наша екологічна культура, свідомість повинна жити серця ідеєю і прагненням не зашкодити прекрасній і дивній землі - Карпатам.

Сьогодні ми йдемо до Вас із новим виданням, ширим словом до співпраці у збереженні та охороні чарівної природи наших Карпат. Сподіваємося, що "Вісник", який започатковано, дійде до вас і стане тією срібною ниткою розмови про природу, історію, культуру, традиції, звичаї, обряди, з якої витчемо барвисте полотно з візерунками добра, злагоди і гармонії людини з довкіллям.

Запрошуємо до співпраці всіх, кому не байдуже, якою буде наша чарівна срібна земля. Будьмо дбайливими господарями на рідній землі!

З повагою редактор

### Наші інтерв'ю

## ЗАПОВІДНИК: ШЛЯХ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІВПРАЦІ



*Не дивлячись на те, що за останні роки про Карпатський біосферний заповідник у пресі, по телебаченню, радіо багато пишеться і розповідається, і все ж, у цьому насиченому інформаційному просторі губиться квінтесенція про цю науково-дослідну установу міжнародного значення, яка першою в Україні нагороджена Європейським дипломом (1997, 2002 рр.).*

*Ми зустрілися з директором Карпатського біосферного заповідника, доктором біологічних наук, професором, академіком Української екологічної академії наук Федором Дмитровичем Гамором і попросили розповісти про діяльність КБЗ, завдання, міжнародну співпрацю та перспективи.*

**Кор.: Федоре Дмитровичу націу розмову варто розпочати з історії створення заповідника.**

- Ще на межі XIX-XX ст., у зв'язку з інтенсивним розвитком промисловості та тваринництва у Карпатах, постало питання про збереження окремих особливо цінних природних комплексів. Увага науковців і громадськості була привернута до лісових ділянок, інтерес представляли праліси Чорногори. На початку XX ст. на північних

схилах Говерли був створений перший лісовий резерват, який включав 6 лісових кварталів. У 1907 році організуються два резервати у Східних Бескидах «Стужиця» і «Тиха» для збереження букових і ялицево-букових пралісів, а трохи згодом унікальних пралісів на південних мегахсхлах Попа-Івана Марамороського. У 1921 році під резерват виділяються два лісові квартали і

**Початок. Продовження на ст.2**



Продовження. Початок на ст.1



полонина в басейні потоку Данцер, а згодом його територія розширюється за рахунок північного і південно-східного схилів Брескула. Загалом до 1939 року лише на території Закарпаття було створено понад 30 лісових резерватів, з яких 10 знаходилися на сучасній території Карпатського біосферного заповідника.

Однак, до питання заповідання цих унікальних масивів вдалося повернутися лише після Другої світової війни, розробляються кілька проектів щодо створення в Українських Карпатах державного заповідника. 12 листопада 1968 року Постановою уряду України було юридично затверджено створення Карпатського державного заповідника на площі 12672 га.

У 1992 році розпочалася нова епоха в житті заповідника він отримав статус біосферного і увійшов до Всесвітньої глобальної мережі біосферних резерватів під егідою ЮНЕСКО. За час від створення заповідника його територія кілька разів змінювалася, прилучалися нові найцінніші масиви і зараз складає 53630 гектарів.

**Кор.: Для наших читачів цікаво знати, які завдання виконує заповідник?**

- За більш ніж 35 років Карпатський біосферний заповідник став визнаною науково-дослідною установою міжнародного значення, є одним із найбільших і найцікавіших об'єктів природно-заповідного фонду України, - сказав професор Ф. Д. Гамор.

- Концепція біосферних резерватів ЮНЕСКО та Севільська стратегія передбачають, що кожний біосферний резерват має виконувати три взаємопов'язані функції. А саме, функцію збереження генетичних ресурсів, видів, екосистем та ландшафтів. По-друге, вони повинні відповідати сталому соціально-економічному розвитку в регіонах, де вони розміщені. І, по-третє, здійснювати матеріально-технічне забезпечення для підтримки демонстраційних проектів, екологічної освіти та виховання, досліджень та моніторингу в контексті реалізації місцевих, національних та

глобальних проблем збереження навколишнього природного середовища та сталого розвитку.

Відповідно до цих завдань біосферні резервати служать інструментом міжурядової наукової програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера". Одним із найважливіших є досягнення рівноваги між часто конфліктуючими цілями збереження біорізноманіття та господарськими інтересами місцевого населення. Причому людина розглядається як складова частина біосфери, а тому надзвичайно важливим є оцінка впливу людської діяльності на стан екосистеми, забезпечення гармонії між людиною і природою.

Наш резерват у Центрі Європи відноситься до одного з найбільших природно-заповідних об'єктів України, охороняє унікальні природні та антропогенні ландшафти від закарпатських рівнин до високогір'я Українських Карпат. За підсумками нашої роботи забезпечується збереження найбільших у Європі ділянок букових і ялиново-букових пралісів. Інвентаризація та аналіз показують, що в межах біосферного заповідника знаходяться життєздатні популяції 2717 видів живих організмів у т. ч. 1111 видів вищих судинних рослин, 1344 види нижчих рослин, 66 видів ссавців, 189 видів птахів, 9 видів плазунів, 13 видів земноводних, 26 видів риб та близько 15000 видів безхребетних тварин. З них 112 видів рослин і 72 види тварин занесені до Червоної книги України, а 28 видів входять до Європейського Червоного списку.

**Кор.: Очевидно, що у збереженні унікальних екосистем, які входять до складу заповідника, залежить і від наукових досліджень, які вчені тут проводять.**

Наукові дослідження показали, що біологічне різноманіття на території заповідника, особливо кількісний склад окремих популяцій тварин, у недалекому минулому суттєво залежав від антропогенних факторів. Тому на них спрямована система заходів, які реалізуються адміністрацією

заповідника. Створена чітка система охорони, вивчення та моніторингу, забезпечується контроль за станом популяцій та видів, оцінка природних і антропогенних факторів на їх динаміку. Для організації ефективної охорони, раціонального використання природних ресурсів, з врахуванням цінностей природних екосистем, наявності біологічного різноманіття та потреб місцевого населення є функціональне зонування території біосферного заповідника.

За роки запровадження зонування спостерігається помітна стабілізація екологічного балансу в межах біосферного заповідника. Це добрий приклад відновлення верхньої межі лісу в Чорногорі, збільшення чисельності нарцисів, популяцій беркута, глухаря, рисі, карпатського бурого ведмеда та ін. Але разом з тим можна бачити, що запровадження заповідного режиму, не завжди веде до збагачення природного різноманіття. Наприклад, припинення випасання худоби на високогірних луках, в окремих місцях призводить до зменшення чисельності деяких рідкісних субальпійських рослин, які витісняються синантропними видами. Припинення сінокосів у Долині нарцисів показало на тенденцію до зменшення чисельності нарцису вузьколистого, власне того виду, заради якого і створилася ця заповідна ділянка. Спостерігається зменшення чисельності тритонів у процесі заростання високогірних озер і т. д. Тому ми розуміємо, що лише методами пасивної охорони, домогтися збереження біологічного різноманіття не завжди є можливим і правильним. Враховуючи ці та інші обставини, менеджмент-планом біосферного заповідника передбачається проведення необхідних природоохоронних заходів, до яких є періодичним в наукових цілях сінокосіння, регульований випас худоби, санітарно-оздоровчі заходи в лісах та ін.

Ми виходимо з того, що збереження біологічного різноманіття є важливим елементом сталого розвитку. Робимо все можливе, щоб гармонізувати екологічні

**Закінчення. Початок на ст.1**

соціально-культурні проблеми в цьому чудовому гуцульському регіоні.

**Кор.: Важливим елементом є і пропаганда діяльності заповідника, еколого-освітні заходи.**

Карпатський біосферний заповідник, як один із найважливіших екологічних та науково-методичних осередків, проводить цілеспрямовану роботу для того, щоб термін "сталий розвиток" увійшов до лексики законодавців та урядовців, щоб проблеми розвитку гірських територій пропагувалися через засоби масової інформації, щоб їх вирішення запроваджувались у нормативно-правові документи та учбові програми навчальних закладів.

У цьому контексті чималу роль відіграють наукові форуми, що організовуються адміністрацією біосферного заповідника. Скажімо, міжнародні науково-практичні конференції "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку" (1998 р.), "Екологічні та соціально-економічні аспекти катастрофічних стихійних явищ у Карпатському регіоні (повені, селі, зсуви) (1999 р.), "Гори і люди" (у контексті сталого розвитку) (2002 р.), IV міжнародна конференція молодих вчених, присвяченої академіку П. С. Погребняку "Природні ліси в помірній зоні Європи цінності та використання" (2003 р.), "Ліси Європи Східні Карпати" (2004 р.), "Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат" (2005 р.) дали поштовх не тільки новим науковим ідеям, але й послужили важливим каталізатором впровадження стратегії сталого розвитку в практику органів

влади.

Особливо важливим напрямком роботи адміністрації заповідника є розвиток екотуризму. Для цього на його території облаштовано 18 екотуристичних маршрутів, 45 місць відпочинку, споруджено музей екології гір, цілий ряд інформаційних центрів. Зараз ведуться роботи із будівництва еколого-освітніх центрів у Долині нарцисів, Центрі Європи, Кевелівському науково-дослідному відділенні, рекреаційного пункту на Перемичці під Говерлою, створюється ціла мережа пунктів допомоги еко туристам у високогір'ї, зокрема на озері Бребенескул, на полонині Рогнеска, під Близницями тощо. Для відвідувачів біосферного заповідника видається необхідна рекламна та інформаційна продукція. Зокрема, лише останнім часом випущено буклети "Праліси у Центрі Європи. Путівник по лісах Карпатського біосферного заповідника", "Пам'ятка еко туристу", "До Соколиного берда", "Чорногірськими пралісами на Говерлу" тощо. В наших перспективних планах є створення екологічних готелів у Чорногірському та Угольському науково-дослідних відділеннях, організація екологічних фермерських господарств у Трибушанському (полонина "Лисичий"), Богдан-Петроському (полонина "Рогнеска"), Кевелівському (полонина "Тропа"), Кузій-Свидовецькому (полонина "Урда") науково-дослідних відділеннях. Ці господарства мають з одного боку сприяти збереженню традиційного сільського господарства у горах та приваблювати сюди туристичні потоки, забезпечувати відпочиваючих екологічно чистими продуктами харчування та виробами з овечого молока та вовни.

При цьому хочу підкреслити, що розвиток екотуризму, як загалом використання всіх природних ресурсів біосферного заповідника проводиться так, щоб непорушними залишалися пралісові екосистеми, місця зростання та проживання рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин, забезпечувалось відновлення порушених раніше природних властивостей існуючих ландшафтів.

В адміністрації біосферного заповідника добре розуміють, що вирішення завдань збереження біологічного різноманіття та сталого розвитку малої мові без активізації еколого-освітньої роботи. Тому логістичній підтримці вирішенню цих завдань приділяється підвищена увага. Для цього у заповіднику вже тривалий час успішно функціонує відділ пропаганди, екоосвіти і рекреації, а з 1994 року видається всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал "Зелені Карпати", працює власна відеостудія. Чимала роль у цьому належить еколого-освітньому центру, що працює на базі музею екології гір та історії природокористування в Карпатах. Велика увага приділяється роботі із засобами масової інформації, щорічно публікується велика кількість статей у всеукраїнських і місцевих газетах та журналах, готуються спеціальні передачі на радіо і телебаченні. Проводиться чимало цікавих акцій для молоді та юнацтва, працюють гуртки для школярів, організовуються різноманітні конкурси тощо.

Розмову записав  
**Іван Волошук**

## Для збереження природи та блага людей

Карпатський біосферний заповідник належить до одного з найбільших та найцікавіших об'єктів природно-заповідного фонду України і сьогодні відіграє важливу роль у збереженні Європейського природного та культурного спадку.

Поряд з науковими дослідженнями ця науково-дослідна установа сприяє сталому соціально-економічному розвитку сільських громад у зоні її діяльності, підтримці демонстраційних проектів, екологічної освіти та виховання населення, розвитку екотуризму тощо.

Добірка ще раз засвідчує, що діяльність заповідника не лише у збереженні унікальних екосистем, але й для блага людей.

### Урядовці підтримали ініціативу Федора Гамора

З кожним роком зростає потік туристів у високогір'я Карпат, особливо у Чорногірський та Свидовецький масиви як влітку так і взимку.

Однак, багато наших гостей нехтує правилами безпеки у горах, не реєструється на турбазах, в контрольній-рятувальних службах, без супроводу піднімаються на вершину, навіть в лавинобезпечний період. Непоодинокі випадки, коли така байдужа безпечність призводить до трагічних наслідків. На початку березня цього року така група заблукала у районі Чорної гори, яку довелося розшукувати рятувальникам з Рахова, Ясіня, альпіністам з Івано-Франківська. А 14 березня групу туристів накрила лавина на горі Урда, п'ятеро з яких загинули.

Директор Карпатського біосферного заповідника Ф.Д. Гамор ще у січні 2006 року

звернувся до Міністра України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи В.І. Балого з пропозицією будівництва на Перемичці під найвищою вершиною України г. Говерла високогірного опорного пункту (станції) гідрометеорологічної і рятувальної служб та вертолітного майданчика.

Цими днями Міністр з надзвичайних ситуацій надіслав листа, в якому підтримав ініціативу директора заповідника Ф.Д. Гамора про спорудження такого опорного пункту, що дозволить значно скоротити терміни надання допомоги потерпілим та попереджувати надзвичайні ситуації в горах.

### Будуються екопункти у високогір'ї

Карпатський біосферний заповідник протягом останніх років планомірно дбає про розвиток інфраструктури екотуризму на його території, особливо у високогір'ї. У Чорногірському масиві споруджено три будиночки екопунктів: під г.Рогнеска, на Перемичці Богдан-Петроського та



На фото: екопункт на Перемичці під Говерлою

у підніжжі г. Говерла Чорногірського природоохоронних науково-дослідних відділень. У будиночках є грубки, місця для ночівлі, інформація на українській та англійській мовах про завдання заповідника, правила поведінки для гостей, карта-схема екомаршрутів, телефони рятувальних служб району.

Ці заходи спрямовані для безпеки численних гостей, для пропаганди природних цінностей масивів, які треба дбайливо берегти.

Такі екопункти в цьому році планується спорудити під г. Близниці Кевелівського, г. Поп-Іван Мараморшський Трибушанського, г. Бребенескул Чорногірського природоохоронних науково-дослідних відділень.

**Микола Рибак,**  
головний природознавець.

## ЗАРИБНЮЮТЬСЯ ПОТОКИ

У 1997 році після чергового розширення території Карпатського біосферного заповідника, приєдналася частина Костилівського і Діловецького лісництв Великобичківського державного лісомисливського підприємства. У цей час до заповідника підпало і форелеве господарство, де у 18 басейнах знаходилося близько 300 штук маточного поголів'я форелі.

У співпраці з Львівською національною академією ветеринарної медицини ім. С. З. Гжицького Міністерства аграрної політики України заповідник розвинув селекційно-племінну роботу з розвитку рибного господарства.

Зараз у цих ставках площею 1469 м<sup>2</sup> знаходиться близько 26 тисяч форелі. Минулого року в потік Лихий Трибушанського та Кузій-Свидовецького природоохоронних відділень випущено по тисячі мальків форелі, а в Кевелівському ПНДВ, у потік Кевелів - чотири тисячі мальків.

Ця акція продовжуватиметься щороку. Значить наші потоки і річки завдяки заповіднику зарибнюватимуться.

**Павло Юркуц,**  
провідний інженер  
з охорони лісу  
Карпатського біосферного заповідника



будинок.

Напередодні Нового року адміністрація Карпатського біосферного заповідника зробила чудовий подарунок науковцям установи - здала 15-ти квартирний житловий

Новосілля справляли сім'ї науковців: Я. О. Довганича, І. М. Даніва, Ю. Ю. Беркели, Й. Й. Бундзяка, М. І. Волощука та Б. Й. Годованець, Є. К. Ляшенко й інші.

Новосели щиро подякували директору КБЗ Ф. Д. Гамору, виконробу Д. Д. Веклюку, заступнику директора із загальних питань В. М. Маскалюку, будівельникам М. С. Ролюку, М. С. Сас-Думену та іншим, хто приклав багато зусиль для спорудження житла.

Будинок став окрасою центра Рахова.

**Наталія Кальба,**  
провідний спеціаліст відділу  
пропаганди, екоосвіти і рекреації

При Карпатському біосферному заповіднику вже кілька років діє відеостудія. За ці роки тут відзнято і змонтовано кілька фільмів про найунікальніші куточки Європи: Черногірський, Угольсько-Широколужанський масиви, Долину нарцисів та інші, які входять до складу заповідника.

На відеостудії змонтовано відеофільми: „У Центрі Європи” на замовлення Національної Ради з питань телебачення та радіо, „Рахівщина - перлина України”, „Висока вода”, „Пласт об'єднує нас”, „Праліси” та інші.

Минулого року у конкурсі відеофільмів у рамках XV Міжнародного

Гуцульського фестивалю стрічка „Світ тварин” отримала другу премію. Мирослав Обладанюк, провідний спеціаліст відділу пропаганди, екоосвіти і рекреації заповідника отримав диплом лауреата фестивалю і статуетку переможця.

В планах молодого і талановитого відеооператора створити стрічки про Свидовецький масив КБЗ, Музей екології гір, гуцульські народні свята тощо.

**Вікторія Бундзяк,**  
заступник начальника  
відділу пропаганди,  
екоосвіти і рекреації



Сосса.

- Географічний центр Європи точно обчислено на карті світу, на котрій нанесено паралелі та меридіани - уявні лінії, що слугують координатною сіткою для визначення положення будь-якого об'єкта на Землі: материка, країни, гори, міста, села, корабля...

Його координати визначено в „градусах” (°) і „мінутах” (') так: 48°30' північної широти та 23°23' східної довготи. Отже, центральна географічна точка Європи знаходиться в Україні, в Рахівському районі Закарпатської області, між селами Ділове та Костилівка.

Цю точку було встановлено 1885 року. Саме тоді в Карпатах Австро-Угорщина будувала залізницю, на якій тривився

один вельми прискіпливий у роботі італійський інженер-геодезист. Його вимірювання і обчислення показали, що саме тут і є географічний центр континенту.

„Знахідкою” зацікавився генеральний штаб австро-угорської армії і послав у Карпати своїх спеціалістів, які підтвердили висновок італійця. Невдовзі, 1887 року, на визначеному місці було встановлено білий кам'яний стовп з карбованим латинським текстом: „Постійне, точне, вічне місце. Дуже точне. Зі спеціальним апаратом, виготовленим в Австрії та Угорщині, зі шкалою меридіанів і паралелей, тут встановлено центр Європи. 1887”.

Той знак і досі стоїть на своєму місці у підніжжі гори, над шосейною дорогою

„Ужгород-Рахів”, неподалік річки Тиса і найвищої гори України - Говерли. Через сто років поряд встановили новий знак зі словами „Центр Європи”.

З тих часів залишилася не тільки залізниця, а й міст через Тису, які справно служать людям донині. Після їхнього спорудження чимало іноземних будівельників zostалися в навколишніх селах, обзавелися сім'ями. І сьогодні в цих краях разом з українцями живе чимало румунів, італійців, угорців, словаків, росіян, євреїв. Наприклад, у селі Ділове такі прізвища його мешканців, як Манфреді, Корадіні, Мартіглони, Бузі, - не дивина...

Географічний центр України знаходиться поблизу селища Добровеличківка Кіровоградської області.

## ЦЕНТР ЄВРОПИ В УКРАЇНІ

## Віднайдено старовинний літопис лісу

Марамороські гори - найцікавіший куточок Рахівщини, де поєднуються неповторна краса гірських пейзажів, багатство рідкісної флори і, звичайно, лісів, які зараз увійшли до Трибушанського природоохоронного науково-дослідного відділення Карпатського біосферного заповідника. При створенні цього структурного підрозділу сюди увійшли частина найцінніших масивів Костилівського, Діловецького лісництва Великобичківського державного лісомисливського підприємства, Рахівського лісництва Рахівського держлісгоспу.

- При передачі території Костилівського лісництва серед архівних документів віднайдено дуже цінну книгу розміром 50 см на 32 см, - розповідає

начальник Трибушанського ПНДВ заповідника Іван Полянчук. - На жаль, перші три сторінки не збереглися. Цю книгу передав нам колишній помічник лісного Костилівського лісництва Ю. Ю. Басараба, який працював тут ще за часів, коли територія краю входила до Чехословаччини.

Книга містить 442 сторінки надруковані на друкарській машинці чеською мовою. Це справжній літопис 10 тисяч гектарів лісу Марамороських Альп, які входили до Чеської лісової управи. Тут є таксаційний опис лісів з детальною характеристикою рослинного видового складу і структури деревостанів. Тут подані таблиці, карти, діаграми, приводяться дані спостережень, довідки про освіту інженера та 16 гайників (лісників), їх зарплату,

виділення кожному з них паливних дров, сінокосів та інше.

Вперше ці ліси описані в 1863 році, а остання сторінка цієї книги датована 1926 роком. Віднайдений літопис є неоцінним документом для науковців-лісників, зокрема і Карпатського біосферного заповідника, адже описані масиви входять до цієї науково-дослідної установи міжнародного значення. Після опрацювання цей історичний документ поповнить експозицію про ліс в Музеї екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах на центральній садибі заповідника.

**Ігор Кальба,**

завідувач музею екології гір.



Десять років Карпатський біосферний заповідник видає Всеукраїнський екологічний

науково-популярний журнал

“Зелені Карпати”, який знайшов прихильників не лише серед науковців, працівників природоохоронних установ, шкіл, але й серед широкого читачього загалу.

Започаткування такого видання стало дуже актуальним, адже порушення екологічної рівноваги у горах викликало негативні зміни гідрологічного режиму та водного балансу, стало причиною катастрофічних повеней і вітровалів, які важким тягарем лягають на плечі економіки України та ряду сусідніх країн.

У першому випуску видання у передмові “Слово до читачів” головний редактор, доктор біологічних наук Ф. Д. Гамор підкреслив: “Екологічна та соціальна значимість Карпатського регіону вимагають нових підходів до збереження динамічної рівноваги в гірських екосистемах. Переконали, що без екологічних знань та високої екологічної культури співвітчизників, без бережливого ставлення до рослин і тварин, до річок і землі-годувальниці зупинити сповзання до екологічної прірви неможливо. Розбудити душу людини, прищепити любов до всього живого, зробити її милосердною до понівеченої природи, висвітлювати проблеми охорони і використання природних ресурсів, ведення заповідної справи з такими намірами журнал “Зелені Карпати” розпочинає свій шлях до читачів”.

## “Зеленим Карпатам” - 10 років

За 10 років довкола часопису згуртувалася велика кількість науковців, спеціалістів природоохоронної справи, журналістів, фотомайстрів, багато любителів природи, які вносять посильний вклад у справу охорони і збереження перлини України Зелених Карпат.

За цей період у журналі опубліковано велику кількість матеріалів різноманітної тематики, понад 1500 кольорових та чорно-білих фотографій, малюнків, картосхем близько 400 авторів. Серед них відомі вчені: доктор біологічних наук, професор інституту екології Карпат АН України С. Стойко, завідувач лабораторії інституту географії АН України В. Тьорло, доцент кафедри містобудування держуніверситету “Львівська політехніка” М. Габрель, відомий ботанік, професор Ужгородського НУ В. Комендар, завідувач відділом регіональної екологічної політики інституту регіональних досліджень НАН України В. Кравців, доктор біологічних наук, директор Державного природознавчого музею НАН України (м. Львів) Ю. Чорнобай, завідувач відділом мікології Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України, доктор біологічних наук, професор І. Дудка, науковий співробітник Міжнародного мікологічного інституту, доктор наук Дейв Мінтер (Великобританія), професор кафедри економічної географії Чернівецького НУ А. Швиденко, мистецтвознавець інституту “Укрзахідпроектреставрація” В. Слободян, аспірантка кафедри раціонального використання природних ресурсів та охорони природи географічного факультету Львівського державного університету ім. Франка В.Соболевська, професор інституту

державного управління ім. Керла Вінсона (США) Джеймс Кандел, голова Івано-Франківського відділення Українського ботанічного товариства П. Трибун, директор Українського НДІ гірського лісівництва, професор В. Парпан, професор інституту ботаніки ім. Холодного НАН України С. Зиман, радник Міністерства культури і культур Румунії Я. Колотило, настоятель Хрестовоздвиженського собору в Ужгороді, кандидат Богословія, протоієрей Дмитрій Сидор, завідувач ботанічної лабораторії Карпатського біосферного заповідника М. Бедей та багато інших.

Опублікована велика низка творів закарпатських письменників Д. Кешелі, І. Хланти, Ю. Чорі, В. Густія, В. Басараба, П. Ходанича й інших, цікаві розповіді про художників, про народні звичаї, обряди нашого краю.

Велику творчу працю в організацію цього популярного видання та підготовку цікавих, ґрунтовних і злободенних матеріалів вніс директор Карпатського біосферного заповідника, доктор біологічних наук, професор Ф. Д. Гамор. Протягом десяти років “Зелені Карпати” зробили вагомий внесок у благородну природоохоронну справу Карпатського регіону, належним чином прислужилися вітчизняним науці і практиці, обнародувавши на своїх сторінках найцінніші здобутки вчених екологів, господарників.

**Іван Волощук,** заступник головного редактора всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу “Зелені Карпати”.

## Номінації “Букові праліси Карпат” - до ЮНЕСКО

На міжнародній конференції “Природні ліси в помірній зоні Європи: цінності та використання” (13-17 жовтня 2003 р., М. Мукачево) були висловлені пропозиції про необхідність підготовки документів для включення пралісів Карпат до Всесвітнього природного спадку ЮНЕСКО.

У резолюції міжнародної конференції “Оптимізація та поліпшення функціонування Карпатського біосферного заповідника” (10-12 травня 2004 р., м. Рахів) було відмічено, що учасники конференції рекомендують Міністерству охорони навколишнього природного середовища України спільно з Національною комісією України у справах ЮНЕСКО сприяти адміністрації Карпатського біосферного заповідника у налагодженні співпраці зі Словацькою стороною у визначенні та представленні спільного проекту “Букові праліси Карпат” до Списків світової природної спадщини ЮНЕСКО.



В жовтні 2004 року, у м. Мукачево, на спеціальному міжнародному семінарі “Визначення потенційних об'єктів Всесвітньої природної спадщини” було прийнято рішення розпочати підготовку матеріалів для висунення українсько-словацької номінації.

На виконання цих пропозицій та рекомендацій робоча група Карпатського біосферного заповідника у складі директора Карпатського біосферного заповідника Гамора Ф.Д., заступника директора КБЗ Сухарюка Д.Д., завідувача

зоологічною лабораторією Довганича Я.О., завідувача ботанічною лабораторією Бедея М.І., старшого наукового співробітника Покинйчереда В.Ф., Столпник В.М. та Беркели Ю.Ю., спільно з проф. Іваном Волощуком та доцентом Зволеньського лісотехнічного університету др. Вільямом Піхлером (Словачина) впродовж майже двох років вели інтенсивну роботу з підготовки українсько-словацької номінації.

До середини січня цього року всі матеріали були підготовлені та погоджені на урядовому рівні України і Словачини і до 1 лютого 2006 року подані у штаб-квартиру Центру світової спадщини ЮНЕСКО в Парижі.

Виконана робота має важливе державне і політичне значення, адже Україна до цього часу не має жодного природного об'єкту, занесеного до Списку всесвітньої природної спадщини.

**Дмитро Сухарюк,**  
заступник директора з науково-дослідної роботи Карпатського біосферного заповідника

На фото: Д. Д. Сухарюк, Іван Волощук, Вільям Піхлер за підготовкою проекту.

**Фото Мирослава Обладанюка**

## ВОНИ У ЧЕРВОНІЙ КНИЗІ УКРАЇНИ

**АБІОТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ** - сили, явища та об'єкти природи, що оточують живі організми і напряму не пов'язані з ними своїм походженням; частина оточуючого людину природного середовища. Знаходиться в тісному взаємозв'язку з біотичним середовищем.

**АНТРОПОГЕНЕЗ У БІОСФЕРІ** - зміна навколишнього природного середовища під дією антропогенних факторів. Супроводжується активізацією біогенної та мінеральної речовини, трансформацією природного середовища в природно-антропогенне або антропогенне, появою антропогенних ландшафтів на місці природних.

**АНТРОПОГЕННЕ СЕРЕДОВИЩЕ** - абіотичне і біотичне природне середовище, прямо або опосередковано змінене людиною. Основу формування А. с. складає дія антропогенних факторів, які в ньому, на відміну від природно-антропогенного середовища, мають домінуюче значення.

**АНТРОПОГЕННА СУКЦЕСІЯ** - зміна біоценозів, що виникає під прямим або опосередкованим впливом господарської діяльності людини на екосистему; один з видів сукцесії.



### РОДОДЕНДРОН МИРТОЛИСТИЙ (ЧЕРВОНА РУТА)

*Rhododendron myrtifolium* Scott. et Kotschy.

Родина вересові *Ericaceae*

**Синонім:** *Rh. kotschyi* Simonk.; *Rh. ferrugineum* Baumg. Non L. Рододендрон східнокарпатський;

**Народна назва:** Бердулян, Бердулець, Демидаш, Альпійська троянда. **Наукове значення:** відносять до монтанного елементу флори з європейським типом ареалу, східнокарпато-балканський високогірний вид. В Українських Карпатах цей вид знаходиться на північно-східній межі поширення.

**Статус:** III категорія охорони (вразливий вид) третинний релікт

**Морфотип:** чагарник 10-50 см, хамефіт

**Екотип:** індиферентний вид, мезоксерофіт, зростає переважно на кам'янистих осипищах.

**Загальне поширення:** східна частина

Українських і Румунських Карпат (Транссільванські Альпи), від Роднянських Альп до Собінських гір, Балканські гори в масивах Ібрське Біло і Сх. Ріла на висотах 2400-2440 м н.р.м..

**Поширення на Україні** - Українські Карпати (масиви Чорногора, Мармарош, Свидовець та Чивчинські гори).

**Фенофази:** цвіте в травні-червні, інколи спостерігається поодинокі цвітіння у серпні.

**Діапазон вертикального поширення:** зростає в субальпійському і альпійському поясах 1600-2030 м н.р.м. (як виняток спускається на висоту 1250 м н.р.м. на г.Поп Іван Марамороський).

**Ценотип:** утворює формацію *Rhododendretum myrtifolii*, приймає участь у високогірних формаціях *Mugheta*, *Junipereta*, *Myrtilleta*, *Uligineta*.

**Чисельність:** зростає поодинокими куртинами величиною в середньому 0,3-1,5 м<sup>2</sup>, суцільні зарості можуть займати площу до 10-30 м<sup>2</sup>, популяції чисельні, однак кількість особин у них зменшується. За останні десятиріччя рослина подекуди зникла.

**Причини зміни чисельності:** зривання квітів, вирубування, спалювання заростей навесні, інтенсивне ведення пасовищного господарства.

**Микола Волощук,**  
молодший науковий співробітник

## Унікальне видання про природу нашого краю

Нещодавно у видавництві “Карпати” появилася фотоальбом “Зачаровані Карпати” про заповідники та національні парки Закарпаття під загальною науковою редакцією доктора біологічних наук, академіка Української екологічної академії наук, професора Ф. Д. Гамора та доктора біологічних наук, академіка Академії наук вищої школи, професора В.І. Комендара.

Це дуже цікаве видання спільний доробок Всеукраїнського видавництва “Карпати” та наукових колективів Карпатського біосферного заповідника, Ужанського національного природного парку, національного природного парку “Синевир”, регіонального ландшафтного парку “Зачарований край” вийшла у світ на замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України за програмою випуску соціально значущих видань.

На 320 сторінках поміщено понад 560 кольорових фото. Кожен, хто придбає це унікальне видання, подорожуватиме чарівними куточками краю у центрі Європи, ознайомиться із заповідними місцями Закарпаття, торкнеться серцем краси високих гір, зелених полонин і замріяних пралісів, вслухається у срібне багатоголосся птаства і передзвін грайливих потічків.

Карпатська гірська система є унікальною скарбницею не тільки Європейського, але й світового значення, - йдеться у передмові до книги “Чарівний край у Центрі Європи” наукових редакторів Ф. Д. Гамора та В. І. Комендара. Карпати поряд з Альпами і Балканами характеризуються найбільшою біологічною різноманітністю, потужним природно-ресурсним потенціалом, високим рівнем збереженості дикої природи та самобутнім культурним спадком.

Величезне значення для природи та населення Європи має густа мережа річок, потоків і льодовикових озер. Карпати - значне джерело прісних вод та чистого повітря, потужний кліматоутворюючий та водорегулюючий фактор на континенті. Це справді “зелене серце” Європи.

Карпати служать домівкою майже для 18 мільйонів чоловік, формують спосіб життя, визначають соціальну, економічну та культурну структуру великої кількості міст та сіл. Традиційні антропогенні ландшафти, що сформовані тисячоліттями, також мають величезну цінність для природи.

У передмові автори дають характеристику найунікальніших масивів природно-заповідного фонду краю, шляхи

збереження Карпатської природної серцевини Європи, шляхи сталого розвитку цього регіону.

Анотації до розділів “Карпатський біосферний заповідник” підготували науковці цієї науково-дослідної установи міжнародного значення М. І. Бедей, Й. Й. Бундзяк, Ф. Д. Гамор, Б. Й. Годованець, Я. О. Довганич, Є. К. Ляшенко, В. Ф. Покинйчереда, Д. Д. Сухарюк, “Ужанський національний парк” В. О. Копач, І. Ю. Іванега, О. О. Копач, О. Я Горбей, М. М. Капраль, І. М. Лесьо, С. П. Серета, С. М. Стойко, “Національний природний парк “Синевир” Ю. Ю. Тюх, “Регіональний ландшафтний парк “Зачарований край” В. І. Комендар, Ю. В. Павліне, В. І. Радик.

Фото книга “Зачаровані Карпати” стане для жителів Українських Карпат і гостей цього регіону не лише своєрідним інформаційно-пізнавальним джерелом про цей самобутній край, але і запрошенням до захоплюючої подорожі цими чарівними закутками у центрі Європи. “Зачаровані Карпати” - 4134 книга видавництва “Карпати” з 1945 року, від часу його заснування.

Іван Волощук

**УВАГА КОНКУРС!**

**УВАГА КОНКУРС!**

**УВАГА КОНКУРС!**

## “СВІТ ЗАПОВІДНОЇ ПРИРОДИ ОЧИМА ДІТЕЙ”

Карпатський біосферний заповідник, редакція газети “Вісник Карпатського біосферного заповідника” запрошують шкільну молодь району взяти участь у фото та конкурсі малюнку “СВІТ ЗАПОВІДНОЇ ПРИРОДИ ОЧИМА ДІТЕЙ”.

**Мета конкурсу** - поширення та поглиблення знань про природу рідного краю, привертання уваги широких кіл громадськості до екологічних проблем регіону, пропаганда природоохоронних засад традиційного природокористування, екологічне та естетичне виховання, формування високого рівня екокультури у населення, зокрема молоді.

**Конкурс проводиться в один тур. Загальне підбиття його підсумків до 20 жовтня 2006 року з наступним оголошенням у газеті “Вісник Карпатського біосферного заповідника”. Підсумкова нарада, зустріч переможців, а також нагородження усіх учасників конкурсу 1 листопада 2006 року на центральній садибі Карпатського біосферного заповідника.**

**Визначення і нагородження переможців** : конкурсна комісія визначить трьох переможців конкурсу, які

нагороджуються : за перше місце грамотою, касетою з відеофільмом



“Світ Тварин”, бібліотечкою книжок на природоохоронну тематику.

За друге і третє місце - грамотами, бібліотечками книжок на природоохорону тематику.

Для переможців та всіх учасників конкурсу організується зустріч з науковцями, екскурсії центральною садибою та в Музей екології гір, показ відеофільму “Світ тварин”, а на закінчення фото на згадку.

Витрати на організацію конкурсу : листування, телефонні розмови, витрати на організаційні питання, формування бібліотечок, придбання касети з відеофільмом “Світ тварин”, виділення транспорту для перевезення учасників конкурсу до центральної садиби КБЗ і назад до міста, проведення екскурсії, кінопоказу, зустрічі з науковцями бере на себе Карпатський біосферний заповідник.

**Роботи надсилайте за адресою :**  
90600, вул. Красне Плесо 77, м. Рахів, Закарпаття.

## Любов Косило

### Роздуми у храмі лісу

Ми в царстві гір.  
У князюванні світла.  
О Господи, яка довкіл краса!  
Благоговінням спокій  
обіймає...  
Тут заздощів, ненависті  
нема.  
У злагоді живе  
Хмарина із бескиддям,  
А вітер слухає мелодію  
трави.  
Тут ліс не стогне,  
Бо людська рука  
Його в верхах не в силі  
досягнути...  
Дерева тут вмирають наче  
люди,

Спокійно прихилившись до  
землі.  
Тут вищий світ і вища  
душа,  
І саме тут торкнутись можна  
неба.  
... У царстві гір ми ближчаєм до  
Бога.

Альпійські луки полонини  
Є завше дивом для людини.  
Під небом килим трав і квітів,  
Медові пахощі розлиті...

Лле сонце сяйво золоте,  
Тут срібний едельвейс цвіте...  
В північний час на полонині  
Забутих предків бродять тіні...

м. Яремча

## Рекорди Рахівщини

**Найбільш високогірне місто України Рахів.** Середня його висота становить 820 м над рівнем моря. Цьому місту в серці гір належить ще один рекорд найбільший перепад висот між вулицями, який сягає 600 метрів (найнижча на висоті 400 м, а найвища 1000 м).

**Найвищу конструкцію маємо на вершині Говерли.** 1996 року тут була встановлена 5-метрова стелла, на якій розміщено державні символи прапор і тризуб.

**Найвисокогірнішу споруду знайдете на вершині гори Піп Іван Черногірський.**

Тут височить кам'яна коробка, що колись була метеоролого-астрономічною обсерваторією. Її урочисте відкриття було влітку 1938-го. Головним астрономічним інструментом був астрограф із діаметром об'єктива 33 см. Під час Другої світової війни цей будинок, відомий як "Білий слон", занепавав і чекає на воскресіння.

**Найвисокогірніше озеро Українських Карпат Бребенескул.** Воно розляглося на схилі гори Гутин-Томнатик на висоті 1801 м. Його довжина 134 м, ширина 44 метри, площа 4 тис. м<sup>2</sup>, максимальна глибина 2,8 м.

**Найбільші карпатські лавини із зафіксованих за останні 100 років зійшли 1968 року на Свидовці з гори Стіг 300 тисяч м<sup>3</sup>.** 1988 року на Боржаві об'єм снігу двох лавин перевищив 800 тисяч м<sup>3</sup>, одна з них знищила ліс на площі 16 га. Відстань пробігу лавин сягала 3,5 км.

**Найбільш грозові місця на Закарпатті** Великий Березний (43 грозові дні на рік) та Рахів (41 день на рік).

**Найвищим деревом можна вважати модрина європейську в Рахові.** Коли її зрубали у віці 140 років, вона була заввишки 54 метри.

За книгу "Праліси в Центрі Європи"

## Подяка



Минулого року з групою школярів у черговий раз побували в Карпатах, у горах Черногірського масиву. Після спуску з г. Говерла нас застала гроза. Біля будиночку екопункту Карпатського біосферного заповідника нас гостинно зустріли інспектори з охорони природно-заповідного фонду КБЗ Михайло Костан та Петро Шорбан, прихистили групу на ночівлю.

Працівники заповідника сумлінно виконують свої обов'язки, допомагають туристам, а головне - вони просто хороші люди. Наступного дня ми зробили фото на згадку з природоохоронцями.

Щиро бажаємо їм і всім працівникам заповідника міцного здоров'я і успіхів у важливій справі охорони і збереження унікальної природи цього чарівного краю, рідної України.

**Тамара Дідик,**  
керівник туристської  
групи центру дитячої  
та юнацької творчості  
"Надія" з м. Березань  
Київської області

## Трохи гумору

Повертаються хлопці додому після полювання.

Жінки питають:

- Ну, як воно, чого такі налякані?  
- Не повірите, ми всі нажерлися, як свині, а потім прийшов кабан...